

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЙОГО ІСНУВАННЯ

© Штанков Микита, 2013

Проаналізовані різновиди розуміння інформаційного суспільства залежно від тих сфер суспільного життя, де вони утворилися і функціонують. Виділено чотири основні сфери: “науково-дослідницька”, “суспільно-політична”, “масової свідомості” та “ЗМІ”. Доведено перехідний, тенденційний характер цього поняття.

Ключові слова: інформаційне суспільство, соціальна сфера, розуміння, поняття.

Mykyta Shtankov. Conceptional understanding of Information society on a present stage of its existence.

The article analyzed the types of understandings of Information Society depending on those areas of social life where they are formed and functioning. Four main areas were allocated: “Research”, “Socio-political,” “Mass consciousness” and “Media”. Was proved a transitional, tendentious character of this notion.

Key words: information society, social sphere, understanding, notion.

З моменту своєї появи на світ, близько 50-ти років тому, поняття “інформаційне суспільство” встигло пройти довгий шлях: від нікому не відомого словосполучення до зразка розвитку світового співтовариства. І сьогодні дослідження у цій сфері продовжують бути надзвичайно актуальними, а сам термін набуває усе більшої популярності не тільки у науковців, але й у політиків, представників ЗМІ, користувачів мережі Інтернет та звичайних громадян. До того ж ні в науково-дослідницькій, ні в суспільно-політичній сфері досі не спостерігається єдності з цього питання, оскільки ніхто поки що не зміг запропонувати загальноприйнятну концепцію інформаційного суспільства (далі ІС). Більше того, полеміка тільки посилюється. Отже, завдяки одночасній популярності та невизначеності терміна склалася ситуація, за якої поняття ІС опинилося фактично у стані “вільного плавання”: ми часто чуємо або використовуємо це словосполучення, але кожен вкладає у нього свій сенс і одночасно з його реальною розбудовою в світі загострюються процеси теоретичного його переосмислення.

За цих обставин, не претендуючи на створення єдиної концепції, вважаємо за доцільне виділити головні підходи до розуміння цього поняття, що дасть змогу чітко з’ясувати, про що йтиметься в тому чи іншому випадку, і ще раз визначити комплексний характер цього виразу.

Мета роботи – дослідити сьогоdnішній зміст феномену “інформаційного суспільства” узагальненням основних різновидів розуміння та сенсів вживання цього поняття.

За останні роки як в Україні, так і за кордоном, з’являється усе більша кількість публікацій, що не просто розглядають тематику ІС, а визначають сутність цього складного поняття. Різноманітність представлених у них підходів і думок, безумовно, наближає нас до розуміння феномену. Проте відсутність концептуального визначення з кожним роком відчувається все більше і зумовлює необхідність продовжувати пошуки.

Серед багатьох авторів найчіткіше, на нашу думку, ці проблеми охарактеризував у своїх працях сучасний угорський науковець та дослідник ІС Ласло Карвалікс (L. Karvalics). Він відзначає, що “...наприкінці ХХ ст. використання концепції “інформаційного суспільства” набуло значного

поширення і стало не тільки повсякденним терміном у словнику соціології, але й улюбленим терміном політиків, бізнесу, друкованих і електронних мас-медіа. Однак саме внаслідок такої популярності зміст цього виразу “розчинився” і його використання сьогодні супроводжується суперечностями і невизначеностями. Більше того, були запропоновані деякі контр-концепції “інформаційного суспільства”, за допомогою яких неможливо було прояснити спірні питання і структурувати проблеми цієї концепції, оскільки у професійній та науковій літературі за тематикою “інформаційного суспільства” не було сформульовано загальноузгоджених визначень та інтерпретацій сутності “інформаційного суспільства”. Хаос проблематики “інформаційного суспільства” зростає, оскільки численні теорії “інформаційного суспільства” виникали з різних частин науки та будувалися на різних наукових традиціях. Замість систематизації, що мала б ґрунтуватися на загально визначених положеннях, триває постійна боротьба між оригінальною (першоджерельною) і новоствореними концепціями “інформаційного суспільства” [12, с. 29].

Звичайно, з такими аргументами важко не погодитись. Більше того, складається враження, що тема ІС поступово перетворилась на одну з таких, щодо яких кожен має свою думку. Це можна порівняти, наприклад, з різноманітними варіантами використання поняття “демократія”. Його застосовують фактично усі, проте в різних ситуаціях з абсолютно різним контекстом. Крім того, вирази на кшталт “розвиток демократії”, “демократичні цінності” тощо, фактично завжди подаються як певне благо, а тому, по-перше, під час їх використання можна обійтись без уточнень та конкретизації, а по-друге, – це зручно, адже з цим важко сперечатись. Приблизно те саме можна спостерігати і з ІС. Використати зайвий раз це словосполучення для політика чи громадського діяча стало нормою чи навіть модою.

Якщо задатись питанням, до яких сфер сьогодні звертаються, коли йдеться про визначення ІС, то, імовірно, це будуть передусім наука та соціальні інститути. Це поняття функціонує як уявлення масової свідомості. Тобто можна припустити, що є кілька сфер суспільного життя, в яких існують різні розуміння ІС. Тому видається доцільним спробувати розглянути різновиди розуміння ІС залежно від тих сфер суспільного життя, де вони утворилися і функціонують. Аналіз різноманітних літературних джерел та офіційних документів дав змогу умовно виділити принаймні чотири такі сфери: 1) “науково-дослідницьку”, що включає в себе усі теоретичні напрацювання на тему ІС; 2) “суспільно-політичну”. Сюди можна зарахувати все, що пов’язано з втіленням ІС на практиці: офіційні документи, державні та міждержавні програми, установи та організації, аналітичні доповіді тощо; 3) “масової свідомості”, яка відображає пересічні уявлення про ІС серед переважної більшості населення; 4) “ЗМІ”. Ця сфера, з одного боку, виконує роль комунікативного елемента між трьома попередніми, а з іншого, – пропонує власну інтерпретацію розуміння ІС.

Безумовно, усі вони тісно пов’язані і часом важко чітко відокремити одну від іншої. Уявлення про ІС існують в них паралельно, однак людина, яка прагне, наприклад, з’ясувати, чи є вона громадянином ІС і що конкретно мається на увазі під цим терміном, виявить, що зміст поняття буде змінюватись залежно від тих сфер суспільного життя, до яких вона звертається. Отже, розглянемо докладніше кожну сферу і спробуємо виокремити типові для них розуміння.

“*Науково-дослідницька*”. На нашу думку, цілком логічно почати огляд саме з цієї сфери, оскільки тут можна спостерігати найгостріші розбіжності у поглядах на поняття ІС. Найпоказовішою темою у цьому відношенні нам видається питання “періодизації”. Один її аспект – узгодженість теорії ІС з найрозповсюдженішими підходами до розгляду історії людства: формаційною і цивілізаційною моделями. Під час існування кардинально різних міркувань варто однак відзначити, що теорія ІС цілком знаходить своє місце у межах обидвох моделей [1, с. 5]. Другий, що його можна пов’язати з обґрунтованим Д. Белом та вже традиційним поділом на доіндустріальне, індустріальне та постіндустріальне суспільство, чіткіше ілюструє невизначеність дослідників. Одні з них вважають ІС синонімом постіндустріального (ПІС), інші уточнюють, що це певний новий етап в його межах, треті – як принципово новий етап після нього, четверті – як фазу індустріального суспільства.

Ще одне принципове протиставлення, яке інколи називають основними теоретичними підходами до аналізу ІС, запропонував британський соціолог Ф. Уебстер. Усі теорії ІС він розділив

на дві великі групи. Перша – це адепти ідеї ІС, які вважають його кардинально новим суспільним утворенням, підкреслюють відмінність від минулого та акцентують увагу на усіляких змінах. До другої групи належать теоретики, які концентруються на спадкоємності і розглядають інформатизацію як логічне продовження процесів, що сформувалися у минулому. Фактично, основним питанням тут постає: “наскільки дійсно новим є цей самий “новий світ” [5].

На нашу думку, інші спірні питання тісно пов’язані з темою періодизації. Одним з таких питань є сама назва нового суспільства, її доцільність та співвідношення з іншими. Можна вважати, що сьогодні серед безлічі запропонованих визначень нового суспільства як з приставкою “пост” (“посткапіталістичне”, “постекономічне”), так і без неї (“технотронне”, “електронне”), найпопулярнішими залишились два – “постіндустріальне” та “інформаційне”. Термін ПІС існує паралельно з ІС та “...вочевидь інформаційні і постіндустріальні концепції описують єдину реальність, яка виступає як суспільство, орієнтоване на знання та інформацію як основний виробничий ресурс” [4]. До того ж ми вважаємо ІС вужчим поняттям від ПІС та дещо влучнішим. Важливо також підкреслити, що прихильники ідеї ІС використовують для його описання різні словосполучення. Наприклад, М. Кастельс використовує поняття “інформаціональне суспільство”, яке, на його думку, “вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам, що виникають у цей історичний період, генерування, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності і влади” [3, с. 43]. Отже, коли йдеться про описання нового суспільства, варто пам’ятати, що існують різні назви та терміни, але суть при цьому може залишатись фактично незмінною.

Окреме гостре питання: Що таке реальність ІС?, з яким дуже тісно пов’язане таке: реальне ІС – це сучасність чи майбутнє. Тут знову-таки проглядаються кардинально різні точки зору. Як влучно зазначив Ф. Уебстер, “...вимірювання та пов’язана з ним складність визначення тієї точки на технологічній шкалі, досягнувши якої суспільство може вважатися інформаційним, є центральними проблемами формулювання будь-якого прийнятного визначення ІС” [8, с. 16]. Наприклад, Л. Карвалікс вважає, що “...концепція ІС розвивалася окремо від практичної реальності, тобто від самого ІС. А коли, нарешті, відбулося поєднання теорії з практикою через численні альтернативні тлумачення, то публічно ІС було вже сприйнято як набір різноманітних властивостей” [12, с. 29]. До того ж він підкреслює, що “...в ХХ столітті найбільш розвинуті країни поступово увійшли в стан ІС і очікується, що протягом кількох десятиліть більшість населення світу житиме і працюватиме в глобальному ІС” [12, с. 29]. На думку відомого узбецького дослідника ІС І. Абдуллаєва, “...результатом інформаційної революції, що відбувалася в кінці ХХ століття, стане в ХХІ столітті новий тип суспільства – ІС. При цьому в найближчі роки ІС для одних країн стане реальністю, а для інших – орієнтиром розвитку” [1, с. 19]. Професор Томського державного університету Н. Лукіна різкіше висловлюється щодо цієї проблеми: “Концепція ІС не є унікальною. У чистому вигляді ІС не існує ніде в сучасному світі, і малоімовірно є його поява в майбутньому. Йдеться скоріше про нову стадію (“хвилю” в термінології О. Тоффлера) індустріалізації, яка породила індустріально-інформаційне суспільство, в якому існує паритет між новими та традиційними цінностями і соціальними механізмами. Що ж стосується розвиненого ІС, то, як вважають багато дослідників, це справа далекого майбутнього” [6].

Отже, науково-дослідницьку сферу можна вважати найважчою при осмисленні суті ІС. Багато підходів тут виглядають доволі переконливими, однак дослідник або людина, яка просто цікавиться цією темою, опиняється перед надто великим розмаїттям поглядів, що дуже ускладнює визначення власної позиції. До того ж ця сфера часто ухиляється від прямого визначення ІС і багато авторів вважають, що потрібно зберігати привілейовану позицію науки у поглядах на ІС. Загалом ця сфера умовно намагається давати відповідь на питання: Як розуміти і вивчати ІС?

“Суспільно-політична”. Останніми роками складається ситуація, за якої дискусії на тему ІС продовжуються, однак це не заважає урядам багатьох країн, і передусім розвинених, спрямовувати великі зусилля на розбудову ІС і визначати цей процес одним з національних пріоритетів. Саме тому важливо постійно обговорювати тему ІС, адже доки усе це було лише теорією, могли бути і різні назви і різні сенси, проте, коли воно перейшло у реальну площину – державної політики,

пріоритету суспільного устрою тощо, тут вже дуже важливо виробити певне загальне розуміння у широкому сенсі. І насамперед це стосується не стільки самої назви (хоча вона сама по собі теж відіграє велику роль), скільки розуміння суті і спільних цілей побудови цього нового суспільства.

Порівняно з науково-дослідницькою сферою тут набагато менше принципів суперечностей, однак визнаються нечіткості поняття ІС. Наприклад, у 2006 р. європейські дослідники стану ІС дійшли висновку, що "...концептуальне визначення ІС залишається неясним. Це видно за практичними роботами: не гармонізовані формати даних, різна кількість і діапазони показників, різні методологічні підходи у збиранні даних" [11, с. 16].

Сьогодні доволі важко визначити, коли почався перехід від теорії до практики ІС, однак вперше питання розбудови ІС з'явилося на міжнародному порядку денному у 1994 році на Всесвітній конференції з розвитку електрозв'язку, організованій Міжнародним союзом електрозв'язку (ITU) у Буенос-Айресі. На цій конференції віце-президент США А. Гор висунув ідею створення глобальної інформаційної інфраструктури [2, с. 23]. У подальшому проблеми розвитку ІС неодноразово обговорювались на міжнародному рівні, а країни взялись за розробку національних програм побудови ІС. Також для вивчення ІС багатьма міжнародними організаціями (ООН, ITU та ін.) була створена комплексна система індексів розвитку ІС та методологія її практичного використання. Наприклад, згідно з даними звіту ITU під назвою "Вимірювання інформаційного суспільства" за 2012 рік (за індексом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)), світовими лідерами є п'ятірка держав: Республіка Корея, Швеція, Данія, Ісландія та Фінляндія [10].

Розвиток ІС відбувається не тільки на державному рівні, а й з допомогою найрізноманітніших організацій, що ставлять перед собою завдання сприяти формуванню розвинених інформаційних мереж, побудови ІС у своїх державах, інтеграції у глобальне ІС тощо. На основі аналізу як світових, так і вітчизняних офіційних державних документів та статутів організацій, можна виділити багато спільних ознак у розумінні ІС:

- чітке та критичне визначення поняття ІС зустрічається вкрай рідко; існуючі визначення, переважно мають загальний характер; суть ІС розкривається через перерахування його переваг тощо;
- поняття ІС тісно пов'язується, використовується разом або як синонім таких понять, як "ІКТ", "інформатизація" тощо;
- основний акцент робиться на досягненні головних цілей у майбутньому, а також на принциповій користі і важливості процесів, пов'язаних з розвитком ІС;
- підкреслюється велика роль національних держав у становленні ІС; значна увага приділяється рекламі та розповсюдженню ідей ІС серед урядів та населення.

Отже, можна констатувати, що попри зростаючий досвід національних держав, міжурядових та громадських організацій у формуванні та розвитку ІС, принципової єдності у тому, чим насправді має бути ІС, не спостерігається. Кожен із суб'єктів цієї сфери визнає важливість становлення ІС, але усі мають власну специфіку розбудови ІС, враховуючи своє розуміння та власні інтереси. Спільним знаменником їх діяльності повинні стати загальносвітові форуми з питань ІС, на яких підводяться підсумки з проведених робіт та формулюються завдання на майбутнє, однак через велику кількість непрояснених питань у цілях, засобах та методах розбудови ІС, цей самий спільний знаменник, як правило, відкладається на подальший період.

У найширшому плані ІС у цій сфері виражається через всебічний розвиток ІКТ і їх зростаючий вплив на усі сфери життя. Питання, на яке умовно могла б дати відповідь суспільно-політична сфера, – як будувати ІС?

Сфера "*масової свідомості*". Аналіз цієї сфери істотно ускладнюється через відсутність прикладних досліджень громадської думки з конкретних питань побудови ІС. Таке дослідження, проведене, наприклад, у нашій країні, дало б змогу оцінити обізнаність населення у питаннях ІС, визначити їх ставлення до нього. Однак, на основі деяких припущень, можна все ж спробувати репрезентувати різновиди розуміння ІС у масовій свідомості. По-перше, ця сфера, тобто більшість

населення все ще є останньою ланкою у ланцюгу визначень ІС. Інакше кажучи, до звичайних людей знання про ІС приходять насамперед з інших сфер (ЗМІ, наука, політика) і дуже впливає на їхню думку. По-друге, наприклад, в Україні відсутня цілеспрямована державна програма, яка інформувала населення з питань ІС і заохочувала до участі у процесі його розбудови. Видається, що існує пряма залежність між рівнем зацікавленості держави проблемами ІС та обізнаністю населення з цього питання. По-третє, сам вираз ІС продовжує переживати велику популярність і можна спостерігати певний суспільний ентузіазм, пов'язаний з його використанням, особливо серед молоді. Однак тут варто зазначити, що частота вживання цього словосполучення не спрощує його розуміння, яскравим прикладом чого може бути назва популярного американського музичного гурту “Information Society” [9].

Отже, можна припустити, що у сфері масової свідомості основною і найчисленнішою буде категорія людей, впевнених, що зараз живуть в ІС. Основним їх аргументом є те, що роль і кількість інформації, високих технологій, засобів зв'язку тощо в усіх сферах суспільного життя значно зросла, а це уможливорює характеризувати суспільство, в якому ми живемо, як інформаційне. Непрямим підтвердженням цього є той факт, що останнім часом у мережі Інтернет та у деяких літературних джерелах заговорили про “пост-інформаційне суспільство” (П-ІС). На переконання авторів, які використовують цей термін, ми вже певний час живемо в ІС і поступово переходимо до наступної фази суспільного розвитку. Безумовно, ця тема заслуговує окремого розгляду, однак вона ілюструє, що П-ІС починає фігурувати паралельно з ІС у масовій свідомості.

Мабуть, розуміння ІС у цій сфері є наймінливішим, з огляду на велику кількість різних чинників, однак доки не з'явиться гідна альтернатива, найпоширенішим виразом залишиться ІС, а найпопулярнішим уявленням – існування сучасної людини у його межах.

“ЗМІ”. Як вже зазначалось, ця сфера виконує роль комунікативного елемента між трьома попередніми. Тобто за допомогою ЗМІ відбувається передача великої частини розуміння про ІС від однієї сфери до іншої. Здебільшого ЗМІ ретранслюють уявлення представників суспільно-політичної сфери та меншою мірою науково-дослідницької, у бік населення, – тобто масової свідомості. Крім того, ЗМІ пропонують власні інтерпретації розуміння ІС, що, як правило, не сприяє проясненню суті цього явища, однак істотно збільшує популярність самого виразу та впливає на думку громадськості. Отже, переважна частина уявлень про ІС в масовій свідомості формується через ЗМІ.

Варто, однак, зазначити, що в ЗМІ існує і певний зворотний зв'язок. Населення має змогу доносити свої думки, зокрема і з приводу ІС, до органів державної влади, організацій, представників науки тощо. Так само, як, наприклад, деякі дослідники або ті самі організації звертають увагу політиків на проблеми розвитку ІС через ЗМІ.

Отже, розуміння ІС, які фігурують у цій сфері, являють собою суміш з усіх інших сфер, а також власні інтерпретації, які, своєю чергою, теж часто набувають абсолютно різних забарвлень. Крім того, ЗМІ можуть представляти інтереси своїх власників – політичних та бізнес-структур, з приводу чого Ф. Уебстер слушно зазначив: “У ХХ ст. ЗМІ перетворилися на монополістичні організації і меншою мірою стали виконувати свою найважливішу функцію – доводити до громадськості достовірну інформацію. У міру того, як ЗМІ в усе більшому ступені виражають інтереси класу капіталістів, вони не стільки поширюють інформацію, скільки формують громадську думку” [8, с. 222].

Отже, ми проаналізували сфери суспільного життя і основні розуміння ІС, проте відкритим залишається питання: Як можна охарактеризувати це поняття на сучасному етапі його існування? Проведений аналіз дає змогу доволі впевнено стверджувати таке. По-перше, ІС – це поняття не віртуальне, а цілком реальне (воно перебуває як в теоретичній, так і в практичній площині). По-друге, не можна назвати його прожективним (тобто таким, що ґрунтується на нездійсненому проекті і не має реальної основи), оскільки ІС більш-менш вдало впроваджується багатьма країнами та організаціями і сьогодні немає вагомих підстав піддавати сумніву загальний успіх цього проекту. По-третє, не можна назвати його і справдженим, оскільки процес становлення ІС продовжується просто зараз і, на переконання багатьох дослідників, ще далекий від свого завершення.

Однак є підстави характеризувати ІС як поняття перехідне, а точніше – тенденційне. Тобто таке, яке дає змогу, не вдаючись до крайнощів, спостерігати об'єктивні тенденції переходу від теорії до реальності, від теперішнього до майбутнього, від старих до нових соціальних відносин, але водночас ці тенденції не повинні викликати ілюзії настання ІС. У зв'язку з цим близькою для нас є позиція британського професора У. Мартіна, який відзначає, що, говорячи про ІС, його потрібно сприймати не в буквальному смислі, а розглядати як орієнтир, тенденцію щодо змін у сучасному західному суспільстві. За його словами, ця модель загалом орієнтована на майбутнє, але у розвинених країнах вже зараз можна назвати багато викликаних інформаційними технологіями змін, які підтверджують концепцію ІС [7, с. 116.].

Висновки: 1. Можна виділити чотири основні сфери суспільного життя, в яких утворюються та функціонують головні різновиди розуміння ІС: “науково-дослідницька”, “суспільно-політична”, “масової свідомості” та “ЗМГ”.

2. Залежно від цих сфер, істотно змінюються і уявлення про суть ІС. При цьому, як в середині кожної з них, так і загалом відсутня принципова єдність у питанні, чим насправді є і має бути ІС.

3. У виділених нами сферах спостерігається акцент на переходах, тенденціях та усіяких змінах, що уможливило охарактеризувати ІС як тенденційне поняття.

4. Оскільки ми є сучасниками процесу становлення ІС, варто пам'ятати, що тут йдеться одночасно про теперішнє і майбутнє. Ми ще не вступили в ІС, але, імовірно, живемо в перехідний період.

5. За відсутності цілісної концепції ІС підхід до цього поняття через виділені нами сфери уможливорює легше орієнтуватись у розумінні терміна ІС, а також в тому, що конкретно мати на увазі під час його використання.

1. Абдуллаев И.З. Информационное общество и глобализация: Критика неолиберальной концепции [Текст] / И.З. Абдуллаев. – Т.: Изд-во “Фан ва технология”, 2006. – 191 с. 2. Запорожець О.Ю. Міжнародна інформація: конспект лекцій [Текст] / О.Ю. Запорожець. – К.: Центр вільної преси, 2010. – 38 с. 3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс; пер. с англ.; под науч. ред. О. И. Шкаратана. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 4. Костина А.В. Тенденции развития культуры информационного общества: анализ современных информационных и постиндустриальных концепций / Информационный гуманитарный портал “Знание. Понимание. Умение”. – 2009. – №4. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/>. 5. Латов Ю. Теории информационного общества. – [Электронный ресурс] / Юрий Латов, Фрэнк Уэбстер. – Режим доступа: http://www.artpragmatica.ru/km_content/?auid=362. 6. Лукина Н.П. Информационное общество: состояние и перспективы социально-философского исследования / Открытый междисциплинарный электронный журнал “Гуманитарная информатика”. – 2004. – №1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://huminf.tsu.ru/e-jurnal/magazine/1/lukina.htm>. 7. Мартин У. Дж. Информационное общество (Реферат) // Теория и практика общественно-научной информации // Ежеквартальник [Текст] / АН СССР. ИНИОН; ред. кол.: В.А. Виноградов (гл. ред.) и др. — М., 1990. — № 3. — С. 116. 8. Уэбстер Ф. Теории информационного общества [Текст] / Фрэнк Уэбстер; под ред. Е.Л. Вартановой; пер. с англ. М.В. Арапова, Н.В. Малыхиной]. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 400 с. 9. Information Society (band). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Information_Society_%28band%29. 10. International Telecommunication Union. Measuring The Information Society 2012. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/index.html>. 11. Lauri Frank, Timo Hitvonen. Measuring the Information Society in Europe: from definitions to description. ERSA Conference Papers, 2006. – 22 p. 12. Róbert Pintér. Information Society – From Theory to Political Practice, Gondolat – Új Mandátum, Budapest: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2008. – 245 p.